

Kur'an'da 'Câhiliyeti'l-Ûlâ' İfadesi

The Statement of 'Jahiliyyah al-ûlâ' in the Quran

Dr. İshak DOĞAN

Milli Eğitim Bakanlığı, Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi, Konya, Türkiye.
Ministry of National Education, Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam Hatip High School, Konya, Turkey.
doganishak@hotmail.com
 0000-0002-5136-554X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

Kabul Tarihi / Accepted

Yayın Tarihi / Published

10 Aralık / December 2020

23 Şubat / February 2021

17 March / March 2021

Atıf Bilgisi / Cite as:

Doğan, İshak. "Kur'an'da 'Câhiliyeti'l-Ûlâ' İfadesi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Mart 2021), 257-281. <http://doi.org/1051702/esoguifd.839047>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon alınmadığı yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

Kur'an'da 'Câhiliyeti'l-Ûlâ' İfadesi

Öz ► İlk olarak Kur'an'ın kullandığı ve Kur'an'da dört yerde olumsuz olarak geçen 'cahiliye' kelimesi, şirk, zulüm ve fitnelerin hâkim olduğu, Hz. Peygamber'in risaletinden önceki döneme işaret eder. Kur'an'da bu döneme ait sadece dört husus 'cahiliye' sıfatı ile zikredilmiştir ki, onlar da cahiliye zannı, cahiliye taassubu, cahiliye devrinin hükmü ve ilk cahiliye dönemindeki teberrücdür (kadınların açılıp saçılmasıdır). Ancak bu hususlardan 'cahiliyeti'l-ûlâ' ifadesi zihinlerde birtakım sorulara neden olmuştur: 'ilk' ya da 'önceki cahiliye' ifadesi ile kastedilen nedir ve tarihin hangi dönemine işaret eder? 'Cahiliyeti'l-ûlâ' ile kastedilen 'ilk cahiliye' ise, ikinci ya da üçüncü cahiliye var mıdır? Hz. Peygamber'in risaletinden önceki cahiliyeden başka cahiliye dönemleri var mıdır, risaletten sonra da olacak mıdır? Bu çalışmada müfessirlerin bu ifade hakkındaki açıklamaları zikredildikten sonra özellikle hadislerle dayanılarak bu ifadenin muğlak anlamı netleştirilmeye çalışılmış, ifadenin 'teberrüc' kelimesi ile birlikte kullanılmasının muhtemel nedenlerine işaret edilmiştir. Sonuç olarak 'cahiliyeti'l-ûlâ' ifadesinin, sahabenin zihninde görüp şahit oldukları Mekke dönemi cahiliyesine delâlet ettiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Cahiliye, Teberrüc, Asabiyet, Zan.

The Statement of 'Jahiliyyah al-ûlâ' in the Quran

Abstract ► First of all, the word jahiliyyah (ignorance), which is used by the Quran and is negatively mentioned in four places in the Quran, is dominated by shirk, cruelty and sedition. It refers to the period before the prophet's prophethood. In the Quran, only four aspects of this period are mentioned as jahiliyyah, which are the supposition of ignorance, bigotry of ignorance, the decree of the age of ignorance and the first jahiliyya period (the opening and scattering of women). However, the expression jahiliyyah al-ûlâ caused some questions in the minds: If jahiliyyah al-ûlâ is meant first ignorant, then is there a second or third ignorant? What is meant by the expression 'first' or 'previous jahiliyyah' and which period of history does it refer to? Are there other periods of ignorance other than the period of ignorance before the Hz. Mohammed's (pbuh) prophethood? In this study, after mentioning the statements of the commentators about this statement, the ambiguous meaning of this expression was tried to be clarified, especially based on the hadiths, and the possible reasons for the use of the expression with the word 'tabarroj' were pointed out. As a result, it was concluded that the expression jahaliyyah al-ûlâ signifies the Mecca period ignorance that they saw and witnessed in the mind of the companions.

Key Words: Tafsir, Jahiliyyah, Tabarroj, Asabiyyah, Suspicion.

Giriş

Ömer b. Hattab, "Cahiliyeti bilmeyen kimseler İslam'da zuhur ettiği zaman, İslam'ın halkaları birer birer eksilir" der.¹ Müslüman olmasına imkânsız gözüyle bakılan ve bir zamanlar Mekke cahiliyesinin önde gelen isimlerinden iken yirmi küsur yıl sonra tarihe 'adaletin güneşi' olarak geçen Ömer'in bu sözü, kişinin cahiliyeti ve şirki, Kur'an'ın eleştirdiği ve kınadığı şeyleri bilmemesi durumunda her an için cahiliye ve şirke düşebileceği, iyiyi kötü ve kötüyü iyi, bid'atı sünnet ve sünneti bid'at olarak değerlendirip bunu doğru kabul etme tehlikesine işaret etmektedir. Elbette bu, fiilî olarak bireylerin İslam'ın değerini anlamaları için cahilî ortamı yaşamış olmalarını gerektirmez ama bir zorunluluk olarak İslam'ın karşısında duran tüm tutum,

¹ Takiyuddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Teymiyye, *Minhacu's-sünneti'n-nebeviyye*, thk. Muhammed Reşad (Riyad: Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud, 1986) 4/590.

davranış, ahlâk ve düşüncenin genel adı olan cahiliyeyi ve cahiliyenin sınırlarını bilmesini gerektirir. Peki, cahiliye nedir?

'Cahiliye' kelimesinin kökenini oluşturan (c-h-l) kelimesi ve türevleri, 15'i Mekki² ve 9'u Medeni³ olmak üzere Kur'an'da yirmi dört yerde geçer. Sözlüklerde insanın bilgidен yoksun olması, bir şeye olduğundan başka biçimde inanma ve hak ettiğinden başka şekilde davranma anlamına gelen (c-h-l) kelimesi⁴, ilim ve hilmin ya da akıl, hikmet ve dinin karşılığı olarak kullanılmıştır.⁵ Cahiliye ise, sefihlik, ahmaklık, kibir, alçaklık, öfke, herhangi bir hükme, kanuna veya ilahî iradeye itaat etmeme gibi İslam'ın kabul etmediği davranışların tamamının hâkim olduğu, genel anlamda Hz. Peygamber'in risaletle gönderilmesinden önce Arapların yaşamış olduğu döneme verilen isimdir.⁶

Cahil kimselerin 'cahiliye' ile ilişkilendirilmesinin nedeni ise, o dönemde yaşayan kimselerin, Allah ve Allah'ın hükümleri konusunda bilgisiz olmaları ya da buna inanmamakta ısrarlarıdır. Nitekim onların bu özelliği, Âl-i İmran sûresinde, 'Allah'a karşı cahiliye zannı gibi gerçek dışı zanda bulunmak' şeklinde açıklanır.⁷ Daha önce Araplara ait şiirlerde ya da metinlerde hiç kullanılmamış olan cahiliye kelimesi, hicretten sonra nazil olan sûrelerle birlikte Arapların İslam'dan önceki yaşam tarzlarını ve inançlarını ifade eden bir dönemi niteler olmuş ve Medine'de kurulan İslamî toplumun karşısında aslında "öteki"yi ve tarih olarak da 'geçmiş'i temsil etmiştir.⁸ Cahiliye kavramı genel olarak İslam öncesi dönem için kullanılıyor olsa da, İslam'a aykırı olan her türlü düşünce, davranış ve yaşayışı da ifade eder.

İlk olarak Kur'an'ın kullandığı ve Kur'an'da dört yerde geçen 'cahiliye' kelimesi, yaygın olarak şirk, zulüm ve fitnelerin hâkim olduğu, Hz. Peygamber'in risaletinden önceki dönem olarak

² el-A'raf 7/138, 199; Hûd 10/29, 46; en-Neml 27/55; el-Ahkâf 46/23; el-En'am 6/35, 54, 111; Yusuf 12/33, 89; el-Furkan 25/63; el-Kasas 28/55; ez-Zümer 39/64.

³ el-Bakara 2/67, 273; el-Ahzab 33/33, 72; en-Nisa 4/17; en-Nahl 16/119; el-Hucurat 49/6; Âl-i İmran 3/154; el-Mâide 5/50; el-Fetih 48/26.

⁴ Ebu'l-Kasım Huseyn b. Muhammed Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredat fi ğaribi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan ed-Davudî (Beirut: Daru'l-Ma'rife, trs.), 1/102.

⁵ Ebû Abdîrrahman Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitabu'l-ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî & Dr. İbrahim es-Samerrâî, (Beirut: Mektebetu'l-Hilâl, trs.), 3/390; Ebu Bekr Muhammed b. Hasan b. Dureyd el-Ezdî, *Cemheratu'l-Luğa*, thk. Remzi Münir Ba'lbekî, (Beirut: Daru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), 1/494; Ebu'l-Huseyin Ahmed bin Zekeriyya b. Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, (Beirut: Daru'l-Fikr, 1399/1979), 1/489; Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Amr b. Ahmed Carullah ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğâ*, thk. Muhammed Basil Uyûn es-Sûd, (Beirut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 1/153; Muhammed b. Mukrim b. Manzur el-İfrikî el-Mısırî, *Lisânu'l-arab*, (Beirut: Daru Sâdır, 1414), 11/129; Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezzak Murtaza el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, (Beirut: Dâru'l-Hidâye, trs.), 28/255.

⁶ Cevad Ali, *el-Mufassal fi tarihi'l-Arab kable'l-İslam*, (yy.: Daru's-Sâkî, 2001), 1/40.

⁷ Âl-i İmran 3/154.

⁸ Bkz. Hatice Teber, "Kur'ân Tefsirinde Belâğat: Şiirle İstişhâd -Hâricî Tefsir Geleneği Örneği", *İslâm ve Sanat Tartışmalı İlmî Toplantı 07-09 Kasım 2014* (İstanbul: 2015), 291.

bilinir. Nitekim Hz. Peygamber'in ashâbı da, müslüman olmadan önceki hayatlarıyla ilgili hükümleri Hz. Peygamber'e sorarken, Kur'an'ın bu ifadesini kullanmışlardır ki, hadis kitaplarında buna dair birçok örnek vardır. Oysa cahiliye, kimi müsteşriklerin⁹ iddia ettiği gibi tarihsel bir dönem değil, İslam ile birlikte anlam kazanmış bir terimdir ve bir dönemden daha çok İslam öncesi yaşanan hâli, zihniyet ve yaşam tarzını ifade eder. Nitekim Kur'an'da da cahiliye ile ilgili herhangi bir dönemselliğin ifade edilmeyip sadece inanç/düşünce, hüküm, asabiyet ve ahlâkla ilişkili bir sıfat olarak anılmış olması da bunu gösterir.

Cahiliye dönemine özgü putlara tapma, içki, kumar, faiz, fuhuş, asalet ve üstünlük iddiasında bulunma, Kâbe'yi çıplak tavaf etme ve birçok bâtil uygulamanın yanı sıra, Kur'an'da bu döneme ait sadece dört husus 'cahiliye' sıfatı ile zikredilmiştir ki, onlar da cahiliye zannı¹⁰, cahiliye taassubu¹¹, cahiliye devrinin hükmü¹² ve ilk cahiliye dönemindeki teberruccdür¹³ (kadınların açılıp saçılmasıdır). Cahiliye kelimesinin geçmekte olduğu bu dört âyet, cahilî toplumun fikrî/itikadî, ictimaî, kanunî ve ahlâkî olarak en önemli özelliklerini ortaya koyar.

1. "Allah'a karşı cahiliye zannı gibi gerçek dışı zanda bulunuyorlar"¹⁴ âyeti, Uhud savaşında, Allah'ın Hz. Peygamber'e ve İslam'a yardım etmeyeceği düşüncesine kapılan münafıkların, "Muhammed gerçek bir peygamber olsaydı, kâfirlerin saldırısı ile karşılaşmazdı" sözüne karşılık verilmiştir. Münafıklar, "Allah'a karşı cahiliye zannı gibi gerçek dışı zanda bulunuyorlar"¹⁵ âyeti ile kınanmış ve müslümanların aralarında yer almalarına rağmen, itikad ve düşünce konusunda cahiliye dönemi insanlarına benzetilmişlerdir.¹⁶ Âyette, cahiliye dönemi insanların fikrî ve itikadî yönü, Allah ve O'nun sıfatları konusundaki bilgisizlikleri zikredilmektedir. Yine âyet, cahiliyeye özgü düşünce yapısının, temeli Allah'a iman olan İslam'ın itikadî ve düşünsel yönüne tamamen aykırı olduğuna işaret etmektedir.

2. "Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar?"¹⁷ âyeti, Medineli Yahudilerin, diyet konusunda Hz. Peygamber'in hükmüne başvurmaları ancak verilen hükme rıza göstermeyip daha önce cahiliye döneminde uygulandığı gibi hükmün fazilet ve asaletlerine göre verilmesini

⁹ Edward Gibson, *Decline and Fall of the Roman Empire*, (London: Everyman, 1994), 5/234; Franz Rosenthal, *Knowledge Triumphant: The Concept of Knowledge in Medieval Islam*, (Leiden: Brill, 1970), 32-35.

¹⁰ Âl-i İmran 3/154.

¹¹ el-Fetih 48/26.

¹² el-Maide 5/50.

¹³ el-Ahzab 33/33.

¹⁴ Âl-i İmran 3/154.

¹⁵ Âl-i İmran 3/154.

¹⁶ Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, thk. Dr. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Turkî, (Kahire: Daru Hecer, 1422/2001), 6/164; Ebu İshâk İbrâhîm b. es-Serî ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an ve i'rabuh*, thk. Abdulcelil Abde Şelebî (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1988), 1/479; Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Maturidî, *Te'vilat-u ehli's-sünne*, thk. Mecdî Baslûm (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005), 2/510.

¹⁷ el-Maide 5/50.

istemeleri üzerine nazil olmuştur.¹⁸ Diyet konusunda ne Kur'an'ın ve ne de Tevrat'ın hükmünü kabul etmeyip onun yerine din bilginlerinin hükmünü isteyen Medine Yahudileri, "Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar?"¹⁹ âyeti ile uyarılmıştır. Çünkü Allah'ın hükmü dışındaki her hüküm bâtıldır ve Allah'ın hükmü ile çelişen her hüküm cahiliyenin hükmüdür. İslam toplumu, sadece Allah'ın hükümlerine bağlı kalmakla cahiliye toplumundan ayrılır ve bu toplumda yaşayanlar Allah'ın hükümlerine rağmen başka hükümlere başvuramaz. Bu âyet, arzular ve kişisel eğilimler üzerine kurulu, cahiliye toplumuna hâkim zulüm ve haktan uzak olan kanunlara, hukuk sistemine dikkat çekmektedir.

3. "Hani inkâr edenler kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi."²⁰ âyeti, Mekkeli müşriklerin, Hudeybiye yılında Hz. Peygamber'in ve müslümanların Mekke'ye girmelerine engel olmaları, herkesin tabii hakkı olan ibadet hakkından onları mahrum etmeye kalkışmaları hakkında nazil olmuştur.²¹ Oysa müşrikler, inançlarına göre Mekke'yi ziyaret etmeye kalkışan kimseye engel olmazdı. Müslüman olmaları dışında herhangi bir suçları olmayan ve yanlarında silah taşımamalarına rağmen, müşrikleri müslümanları Mekke'ye girmekten alıkoyan şey, akıl ve mantığa uymayan cahiliyye taassupları idi. "Hani inkâr edenler kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi."²² âyeti, cahiliye aklının doğasını, bireyler arasında hâkim olan toplumsal ilişkileri, siyasî ve kabilevî siyaseti ortaya koymaktadır. Bu taassup, bâtıl düşünce ve uygulamaların temeli olup onlara meşruiyet kazandırmaktadır. Çünkü cahiliye taassubu, cahiliye hükmüne neden olan bir sistemi ortaya koyar. Âyet, İslam'ın ortaya koyduğu iman ya da din kardeşliğinden uzak, tamamen çarpık yakınlık ve sevgi bağlarından kaynaklanan asabiyet ve hamiyetin tehlikesinden bahsetmekte, bunu temel alan cahilî siyasete işaret etmektedir.

Araştırmamıza konu olan ve Hz. Peygamber'in hanımları özelinde mümin kadınlara da hitap eden²³, "İlk/Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın."²⁴ âyeti

¹⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 8/503; Ebu'l-Kasım Mahmud b. Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an hakâiki ğavâmidi't-tenzil*, (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1407), 1/641.

¹⁹ el-Maide 5/50.

²⁰ el-Fetih 48/26.

²¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/307-308; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/344.

²² el-Fetih 48/26.

²³ Mustafa Öztürk, bu emrin tüm zamanlara ve kadınlara yönelik değil, sadece Hz. Peygamber'in hanımlarına yönelik bir emir olduğunu ifade eder ve bu görüşünü de, müfessirlerden sadece Derveze'nin açıklamalarına dayandırır. (Mustafa Öztürk, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 125). Bu âyetin sadece Hz. Peygamber'in hanımlarına yönelik olduğu iddia edilebilir. Gerçekten de Allah, bu âyette müminlerin annelerine evlerinde oturmalarını ve cahiliyyeye ait teberrucu terk etmelerini emretmiştir. Ancak faziletlerine, samimi imanlarına ve konumlarına rağmen Allah'ın onlara evlerinde kalmalarını, ihtiyaç olmadıkça dışarıya çıkmalarını yasaklaması ve ilk cahiliye teberrucundan kaçınmasını emretmesine bakılarak, mümin kadınların, Hz. Peygamber'in hanımları için Allah'ın razı olduğu şeye rıza göstermeleri daha uygundur. Çünkü aslanan sebebin hususî oluşu değil lafzın umûmiliğidir. Nitekim Kurtûbî de şöyle der: "Hitab her ne kadar Peygamber (sav)'ın hanımlarına yönelik ise de, mana itibariyle diğer hanımlar da bu hitabın kapsamına

ise, cahiliye döneminde yaygın olan sosyal ve ahlâkî yapıya işaret eder ki, bu da ahlâkın en önemli yönlerinden birini oluşturan erkek-kadın ilişkisidir. Cahiliye toplumunda iffet anlayışı yoktur. Cahiliye toplumu sadece vahşi arzular ve bedensel hazlar üstüne kuruludur; açılıp saçılma ve ahlâksızlık, cahiliyenin en temel vasıflarındandır.²⁵ Cahiliye ahlâkının ya da ahlâksızlığının özelden kadın olmak üzere insanlar ve onların yaşamları üzerindeki olumsuz sonuçları ise, İslam'ın cinsiyetler arasındaki ilişkiye getirdiği mükemmel ölçüyle karşılaştırılamayacak kadar farklıdır. Kadının teberrücünü cahiliye ile ilişkilendiren Kur'an, kadın konusunun bir toplum ve medeniyet için ne kadar önemli olduğunu bu âyetle ifade etmiştir.

Yukarıda aktarılan dört âyet ve cahiliyenin sınıflandırılmasına bakarak, Hz. Peygamber'in kurduğu İslamî sisteme karşı cahiliyenin algıları, davranışları ve inançlarıyla açıkça kısa bir tanımını buluruz. Cahiliye toplumunda zan, ilmin; taassub, takvanın; zorba ve haksız hükümler, Allah'ın hükmünün; ahlâksızlık ise iffetin yerini alır. Bu âyetlerin her biri, cahiliye toplumlarının karakteristik bir özelliğine işaret ederken, aynı zamanda cahiliye sistemi ve yaşamını da net olarak ortaya koyar. Kısacası cahiliye, kendine özgü tavır ve davranışları, düşünceleri, hukuku, ahlâkî ve insanî ilişkileri olan bir hayat metodudur.

İslam, Mekke'de tebliğ edilmeye başladığında henüz müslümanlar ile müşrikler ortam itibariyle ayrışmadıkları için Mekke'de yaşayan toplum için cahiliye tanımlamasında bulunulmamıştır. Saflar ancak hicretten sonra netleşmiştir. Müslümanlar bir güç oluşturup vahye göre bir sistem kurunca, reddettikleri tüm değerleri cehalet, terk ettikleri toplumu da cahiliye toplumu olarak isimlendirmişlerdir. Geçmiş hayatları için bu ifadeyi kullanmaları da, onlara bizzat Allah ve Rasûlü tarafından öğretilmiştir.

Cahiliyenin bu dört unsurunun (inanç/düşünce, taassub, hüküm/kanun ve ahlâk-sızlık) Kur'an'da yer almasının bir hikmeti de, müslümanları özellikle bu hususlardan uzak tutmak ve cahiliyenin bu temel unsurlarına dikkat çekmektir. Bu konuda ortaya konacak yanlışlıklar sıradan bir hata değil, cahiliyeye özgü bir tavır olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca söz konusu âyetlerin, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret etmesinden ve İslam toplumunun oluşumundan sonra nazil olması da, tüm değerler ve ilkelerde İslam toplumunun artık cahiliyeden ayrıldığını ve yeni değerlere sahip olduğunu gösterir. Dolayısıyla herhangi bir toplumsal oluşum, bu dört unsura verdiği değer ölçüsünde ya İslamî ya da cahilî toplum vasfını kazanır. Toplumun bu dört âyette işaret edilen

---

girmektedir. Bütün hanımları kapsayan bir delilin vârid olmaması halinde bu böyle olmakla birlikte, esasen şeriat hanımların evlerinde kalmalarını emreden ve zaruret olmadıkça dışarı çıkmaktan uzak durmayı belirten hükümlerle dolup taşmaktadır." Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr el-Kurtûbî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim İtfeyyîş (Kahire: Daru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 14/179. Benzer açıklamalar için bkz. İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm*, thk. Sami b. Muhammed (Y.y.: Daru Taybe, 1999), 6/410.

²⁴ el-Ahzab 33/33.

²⁵ İbn Hişam, Abdülmelik b. Eyyûb el-Himyêrî, *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakkâ vd., (Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bânî, 1375/1955), 1/336; İbn Habîb, Ebu Ca'fer Muhammed b. Habib el-Haşimî, *el-Muhabber*, thk. Ilse Lichenstadter (Beyrut: Y.y., trs), 340.

uyarılara sıkı sıkıya sarılması medeniyete ve aydınlığa yol açarken, bu ilkelerden geriye dönüş de cahiliye ve karanlık döneme kapı açar.

'Cahiliye' bir sınaî/yapma mastardır. Bilindiği üzere mastarlar, zamandan bağımsız olarak sadece olguya delalet etmektedirler.²⁶ Kelimenin yapısal özelliği de bu düşünceyi desteklemektedir. Diğer bir argüman olarak Kur'an'da 'cahiliye' kelimesi belirli bir tarihe ya da topluluğa işaret etmez. Tavır ve davranışlarda, inanç ve değerlerde kabul edilmeyen ve müslümanlara yasaklanmış olan her şeye delâlet eder. Öte yandan cahiliyenin taşıdığı özellikler, tarihin belli bir dönemi ile de sınırlandırılmaz. Bu nedenle her ne kadar cehl kelimesi ilim ve hilmin zıttı olarak kabul edilse de, cahiliye ilmin zıttı değildir; çünkü Mekke toplumu haksızlık ve zulüm üzere de olsa belli bir yaşam tarzına ve hukuk düzenine sahipti.

Söz konusu âyetlerin hicretten sonra Medine'de nazil olduğu gerçeği dikkate alındığında, Kur'an'da geçen cahiliye ifadesinin ilmin ya da hilmin zıttı veya zulüm anlamında değil, inanç, ahlâk, hüküm ve yaşama sistemi olarak İslam'ın karşısındaki bir düzeni temsil ettiği anlaşılır. Bu anlamda Seyyid Kutub'un (1906-1966) da cahiliyeyi hüküm ile eşleştirip Allah'ın hükmünün hâkim olmadığı toplumlar olarak açıklaması da²⁷ muhtemelen bu bilgiden kaynaklanmaktadır. Cahiliye kelimesini içeren âyetlerin, müslümanların toplumsal yaşamlarını ve siyasetlerini ortaya koyma yolunda karşılaştıkları zorlukların ardından nazil olması da bunu gösterir. Nitekim cahiliyeden bahseden âyetlerin sırasıyla Uhud, Bedir, Hendek savaşları ile Hudeybiye anlaşmasından sonra nazil olması; ilk âyette (Âl-i İmran 3/154) münafıklara, ikinci âyette (el-Maide 5/50) Yahudilere (Ehl-i Kitab), üçüncü âyette (el-Fetih 48/26) müşriklere ve dördüncü âyette (el-Ahzab 33/33) de müminlere seslenilmesi de dikkat çekicidir. 'Cahiliye' kavramının Medenî sûrelerde yer almasının muhtemel sebebi, hukukî düzenlemelerin ve hükümlerin Medine döneminde tamamlanması, Yahudiler, Hristiyanlar, münafıklar ve müşrikler gibi İslam'a düşmanlık eden grupların Medine'de gün yüzüne çıkması, İslam'a aykırı batıl prensipler, düşünce ve tasavvurların iyice belirginleşmesi sonucunda bunların nakzedilmesi ve İslam'a aykırı olan davranış kalıplarıyla savaşılmıştır.²⁸

Tarih boyunca İslam'ın karşıtı olarak tarif edilen ve bir döneme işaret etmesinin yanı sıra bir yaşam tarzına, daha doğru bir ifadeyle bir 'hâl'e işaret eden cahiliye, günümüzde İslam'ın hâkim olmadığı toprakların yaşadığı zaman dilimi, hatta bu topraklarda yaşayan toplumlar için de kullanılır hâl'e gelmiştir. Önceleri daha lokal ve belirli bir anlam taşıırken, özellikle Seyyid Kutub ve Mevdûdî'nin (1903-1979) eserleriyle tekrar gündeme gelen 'cahiliye' kavramı, Kur'an'ın siyasî okunuşuna kapılan müslümanlar tarafından da büyük bir rağbetle karşılanmıştır. Bunun yanı sıra cahiliyenin de, başlayıp bitmiş bir dönem değil devam edegelen bir süreç olduğu 'kaziyye-i

²⁶ Turan, Maşallah, Kur'an'da "Câhiliyye" Kavramı, III. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı, 20-22 Nisan 2018, Mardin, 2018, 54-63.

²⁷ Seyyid Kutub, *Meâlim fi't-tarîk* (Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1399/1979), 88-89; a. mlf. *Fi zılali'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1412) 3/1196.

²⁸ Salah Abdulfettah el-Halidî, *et-Tefsiru'l-mevdûî beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbîk*, (Umman: Dâru'n-Nefâis, 2012), 196.

muhkeme' kabul edilmiştir. Nitekim Kur'an'da İslam'dan önceki döneme ait zann, taassub, hüküm ve teberrücün 'cahiliye' ifadesiyle nitelenmesi, herhangi bir toplumun bu özelliklere sahip olduğu an ve durumda da 'cahiliye' olarak adlandırılabilceğini gösterir. Dolayısıyla Seyyid Kutub'un ifadesiyle, "Cahiliye zaman içindeki belli bir dönem değildir. Cahiliye belli bir hayat düşüncesi olan belli bir toplumsal durumdur. Bu düşünce ve bu durum herhangi bir zamanda herhangi bir yerde ortaya çıkabilir. Bir yerde bunların ortaya çıkması cahiliyenin varlığının kanıtıdır."²⁹

Muhtemelen bu kavramın tarih boyunca gündeme gelmeyip son yüzyılda yeniden anlamlandırılmasının nedeni, diğer âyetlerin aksine "ilk" ya da "Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın."³⁰ âyetindeki 'ilk' ya da 'önceki' sıfatının zihinlerde meydana getirdiği çağrışımdır. Akla gelen sorulardan bazıları şunlardır: İlk cahiliye söz konusu ise, ikinci ya da üçüncü cahiliye var mıdır? 'ilk' ya da 'önceki cahiliye' ifadesi ile kastedilen nedir? Hz. Peygamber'in risaletinden önceki cahiliye döneminden başka cahiliye dönemleri var mıdır sonra da olacak mıdır? 'ilk' ya da 'önceki' sıfatının, zan, taassub ya da hüküm konusunda kullanılmayıp 'teberruc' ile birlikte kullanılmasının anlamı nedir? 'Cahiliyeti'l-ûlâ' ifadesinden dolayı 'cahiliye' kelimesinin son yüzyılda Batı medeniyeti ya da İslam'ın hakim olmadığı topraklar için 'çağdaş cahiliye' ya da 'yeni cahiliye' şeklinde kullanılması bir anakronizm midir yoksa asrın idrakine Kur'an'ı anlatma çabası mıdır?

1.1. İlk ya da Önceki Cahiliye

Zikredilen soruların birçoğunun cevabı, 'cahiliyeti'l-ûlâ' ifadesinde yer alan 'ûlâ' kelimesinin anlamında yatmaktadır. Bu ifadenin anlamının belirlenmesi, birçok problemi de ortadan kaldıracaktır. (الاولى) kelimesi, Kur'an'da bu şekliyle 17 defa geçer. (الاولى) kelimesi 'ilk' anlamının yanısıra kimi âyetlerde 'dünya'³¹ ve kimi âyetlerde de 'geçmiş' ya da 'önceki' anlamını taşır.³² 'ûlâ' (الاولى) kelimesinin müennesi olup bir şeyin başlangıcı³³, eski ve kadim anlamını taşır, 'son' kelimesinin zıttıdır.³⁴

Cahiliyeti'l-ûlâ ifadesi hakkında selef âlimleri ve müfessirler, hatta sahabeler arasında bile ihtilaf vardır. Hz. Peygamber'in risaletiyle mi yoksa Mekke'nin fethiyle mi son bulunduğu bile tartışmalı olan 'cahiliyeti'l-ûlâ'³⁵, İkrime (ö. 105/723)³⁶, Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)³⁷ ve Hakem b.

²⁹ Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'an*, (Beirut: Dâru's-Şurûk, 1412), 5/2861.

³⁰ el-Ahzab 33/33.

³¹ el-Kasas 28/70; en-Necm 53/25; el-Leyl 92/13; ed-Duha 93/4; en-Naziat 79/25.

³² Taha 20/51, 133; el-Kasas 28/43; el-A'lâ 87/18.

³³ Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, thk. Muhammed İvad Mur'ib (Beirut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 2001), 15/328; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 1/158.

³⁴ İbn Dureyd, *Cemheratu'l-luğa*, 2/1053; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 11/716.

³⁵ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhu sahihi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuad Abdulkâkî, (Beirut: Daru'l-Ma'rife, 1379), 7/149.

³⁶ Ebu Hayyan Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî, *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsir*, thk. Sıdkî Muhammed Cemil (Beirut: Daru'l-Fikr, 1420), 8/477.

Uyeyne'ye (ö. 115/733)³⁸ göre Hz. Âdem ile Hz. Nuh (as) arasındaki sekiz yüz yıllık dönem, İbn Abbas'a (ö. 68/687-88) göre Hz. Nuh ile Hz. İdris arasındaki bin yıllık dönemdir.³⁹ Ebu'l-Âliye (ö. 90/709), bunun Hz. Davud ve Hz. Süleyman dönemleri olduğunu⁴⁰; Âişe (ö. 58/678)⁴¹, Kelbî (ö. 146/763)⁴², Mukatil (ö. 150/767)⁴³, Ferrâ (ö. 207/822)⁴⁴, Ebu'l-Abbas el-Müberraîd (ö. 286/900)⁴⁵ ve Zemahşerî (ö. 538/1144)⁴⁶ ise cahiliyeti'l-ûlâ ile kastedilenin 'el-cahiliyeti'l-cehlâ' (zifiri/koyu cahiliye) olarak tanımlanan Hz. İbrahim'in doğduğu dönem olduğunu söyler. İlk cahiliyenin Hz. İbrahim'in doğduğu dönem ve ikinci cahiliyenin de Hz. Peygamber'in doğduğu dönem olduğu da söylenmiştir.⁴⁷ Maturidî (ö. 333/944) ise, ilginç şekilde cahiliyeti'l-ûlâ ile neyin kastedildiğinin bilinemeyeceği görüşünü taşır.⁴⁸

Şa'bî (ö. 104/722)⁴⁹, İbn Ebi Necih (ö. 131/748)⁵⁰, Zeccac (ö. 311/923)⁵¹ ve Mekki b. Ebi Talib'e (ö. 437/1045)⁵² göre bununla kastedilen Hz. İsa (as) ile Hz. Peygamber arasındaki dönemdir. Katâde (ö. 117/735)⁵³, Mukatil b. Süleyman⁵⁴ ve İbn Zeyd (ö. 182/798)⁵⁵ ise, herhangi bir zaman sınırı

³⁷ Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Maverdî, *en-Nüketu ve'l-uyûn*, thk. Seyyid b. Abdilmaksud (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, trs.), 4/400.

³⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/98; Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'an*, thk. Ebu Muhammed b. Âşur (Beyrut: Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 2002), 8/35.

³⁹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/98; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (S. Arabistan: Mektebetu Nizar Mustafa el-Bâz, 1419), 9/3130; es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 8/35; el-Maverdî, *en-Nüketu ve'l-uyûn*, 4/400.

⁴⁰ es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 8/35, 21/420; Kurtûbî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 14/179.

⁴¹ Ebu'l-Ferec Cemaluddin Abdurrahman b. Ali el-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr fi ilmi't-tefsir*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1422), 3/461.

⁴² es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 8/35, 21/420; el-Maverdî, *en-Nüketu ve'l-uyûn*, 4/400.

⁴³ el-Maverdî, *en-Nüketu ve'l-uyûn*, 4/400; Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkindî, *Bahru'l-ulûm*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, trs.), 3/56.

⁴⁴ Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, thk. Ahmed Yusuf en-Necâtî vd. (Mısır: Daru'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme, trs.), 2/342.

⁴⁵ Kurtûbî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 14/179.

⁴⁶ Zemahşerî, *el-Keşaf*, 3/537.

⁴⁷ Ebu Abdullah Muhammed b. Sa'd el-Bağdadî, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 2001), 10/189.

⁴⁸ Maturidî, *Te'vilat-u ehli's-sünne*, 8/381.

⁴⁹ es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 8/35, 21/420; Maverdî, *en-Nüketu ve'l-uyûn*, 4/400.

⁵⁰ el-Maverdî, *en-Nüketu ve'l-uyûn*, 4/400.

⁵¹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an ve i'rabuh*, 4/225.

⁵² Ebu Muhammed Hamûş b. Muhammed Mekki b. Ebi Talib, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye*. (BAE: Mecmûatu Buhûsi'l-Kitab ve's-Sünne, 1429/2008), 9/5831.

⁵³ es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 8/35; Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vahidî, *et-Tefsiru'l-basît*, (Y.y.: Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslamiyye, 1430), 18/238.

⁵⁴ Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdi el-Belhî, *Tefsir-u Mukatil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şehhâte (Beyrut: Daru İhyai't-Turâs, 1423), 3/488.

getirmeden cahiliyeti'l-ûlânın Hz. Peygamber'in risaletinden önceki dönem olduğunu ifade ederler.

Bu rivayetler arasında cahiliyeti'l-ûlâ'yı Hz. İbrahim, ikinci ya da son cahiliyeyi Hz. İsa ile Hz. Peygamber arasındaki dönemle ilişkilendirmek biraz daha tutarlı görünmektedir ki, onun da nedeni şudur: Hz. İbrahim döneminde kadınlar süslü ve çekici elbiseler giyer, elleri, yüzleri, saçları, boyun ve bacaklarını örtmeden sokaklarda dolaşırlardı. İkinci ya da son cahiliye olarak kabul edilen Hz. İsa ile Hz. Peygamber arasındaki dönemde ise kadınların başları, bacak ve kolları örtülü olup sadece yüzleri, gerdanları ve boyunları açık olurdu. Hristiyan ikonalarının tamamında Meryem Ana'nın başının örtülü oluşu⁵⁶ ve Kitab-ı Mukaddes'in Mektuplar bölümünde Pavlus'un Korintoslulara yazmış olduğu mektubun 11. bölümünün başı örtme hakkında olması buna delil olarak gösterilir.⁵⁷ Ancak daha sonra Hristiyanlıkta da var olan bu örtünme emri tahrif edilmiş, tesettür emrinin sınırları kaldırılmıştır.⁵⁸

Mekke cahiliyesinde başörtülü kadınlar olduğu gibi başörtüsüz kadınlar da vardı. O dönemde cariyelerin aksine hür kadınların örtünmeye önem verdikleri bilinmektedir. Ancak onların bu örtünmelerinin belli bir sınırının olmadığı, kimi zaman Kâbe'yi çıplak şekilde tavaf ederken kimi zaman da başlarını örttükleri, bazen güzelliklerini teşhir ederken bazen de bundan kaçındıkları nakledilmektedir. Kimi zaman örtüyü enselerine bağlarken, kimi zaman arkalarına bırakır, yakaları önden açılır ve ziynetleri görünürdü.⁵⁹ Herhangi bir dinî kurala bağlı olmayan giyim kültürleri, tamamen zamana ve örfeye göre şekillenmişti, gelenekseldi. Dolayısıyla ilk cahiliye dönemindeki gibi teberrüde bulunulmaması emri, Hz. İsa ile Hz. Peygamber arasındaki dönemde yaşanan dinî yozlaşmaya ve tesettür emrinin anlamının boşaltılmasına delâlet eder ki, aslında bu da Hz. İsa'nın tevhid mesajından uzaklaşılması ve Hz. Peygamber'in risaletle görevlendirilmesine kadar devam eden Mekke cahiliyesi ve öncesindeki sürece tekabül etmektedir.

Çağdaş araştırmacılardan cahiliye dönemini ilk ve son olmak üzere ikiye ayıran Neşet Çağatay (1917-2000) ise, ilk cahiliyenin varlığını 19. yüzyılın sonlarında Batılı bilginlerin çabaları sonucunda Arabistan'da gün yüzüne çıkan yazıtların ve eserlerin varlığına bağlar. Ancak 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında bu dönemin aydınlandığını iddia eden Çağatay, miladî 5. yüzyıldan önceki dönemi 'ilk cahiliye dönemi', 5. yüzyıldan Hz. Peygamber'in İslam'ı tebliğ etmesine kadar geçen zamanı da 'ikinci cahiliye dönemi' olarak adlandırır.⁶⁰

⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/99.

⁵⁶ Roger Garaudy, *Entegrizm*, çev. Kamil Bîlgîn Çileçöp (İstanbul: Pınar Yayınevi, 1995), 109.

⁵⁷ İncil, "Pavlus'un Korinlilere Birinci Mektubu", (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 1995), 11. Bölüm, 1-16, 369-370.

⁵⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Görmez, "İlahi Dinlere Göre Başörtüsü", *İslamiyat* 4/2 (2001), 19-33.

⁵⁹ İsmail Hakkı Ünal, "Hadislere Göre Kadının Örtünmesi", *İslamiyat*, 4/2 (2001), 54-55; Ramazan Altıntaş, "Cahiliye Arap Toplumunda Kadın", *Diyanet İlmî Dergi*, 37/1 (2001), 67-68.

⁶⁰ Neşet Çağatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957), 94-95.

Görüldüğü üzere çok farklı zaman dilimlerini içeren tüm bu görüşlerin herhangi bir mesnedi olmamasına rağmen üzerinde birleştikleri nokta, cahiliyeti'l-ûlâ ifadesinin isimleri farklılık gösterse de iki peygamber arasındaki fetret dönemine işaret etmesidir.⁶¹ Nitekim Hz. Peygamber'in şu hadisi de bunu destekler:

“Orta yolu tutun, doğru olun. Hiçbir nübüvvet yoktur ki hemen önünde bir cahiliye dönemi olmasın...”⁶²

Buna göre müslümanların tarih anlayışı, peygamberlerin tebliğ ettiği risalet (İslam) ile bu risaletin bozulmaya yüz tuttuğu cahiliyeden ya da tevhid ile şirkin savaşından ibarettir. Bunun dışında kimi araştırmalarda⁶³ zikredildiği şekilde cahiliyedeki dönemsellik kavrayışı üzerinden tarihi taş devri, neolitik çağ ya da kalkolitik çağ şeklinde dönemlere ayırma çabalarının çok da yerinde olmadığı düşüncesindeyiz. Çünkü İslam ve müslümanlar için önemli olan bu dönemlerde teknolojik gelişmelere göre insanlığın kullandığı metal ya da materyaller değil, sözkonusu dönemlerde tevhid-şirk savaşı üzerinden Allah'ın razı olduğu şekilde insanların yeryüzünde halifeliği hak edip etmediğidir. Tamamen materyale dayalı olarak yapılan tarihî bir dönemlendirme ancak materyalist bakış açısının sonucu olup İslam'ın nazarında çok da bir önemi yoktur. Aslolan insanın bu dönemlerde yaratılış gayesini gerçekleştirip gerçekleştirmediğidir. Dolayısıyla mutlaka tarihî bir dönemlendirme yapılacaksa, bunu insanların İslam'a karşı tutumlarıyla ilişkilendirmek daha tutarlı olur.

1.2. Câhiliyeti'l-ûlâ Hangi Dönemi Kapsar?

'Cahiliyeti'l-ûlâ'nın hangi dönemi kapsadığı hakkında ihtilaf edildiği gibi bu ifadedeki 'ûlâ' sıfatının hangi anlamda kullanıldığı, ikinci bir cahiliyenin varlığına yol açıp açmadığı hakkında da ihtilaf edilmiştir. Bu konuda müfessirler iki farklı görüşe sahiptir:

a. Ûlâ sıfatının tertip sırası olarak 'ilk' anlamını taşımadığı görüşünde olanlar: Zeccâc (ö. 311/923), İslam'dan önce yaşanmış olmasından dolayı cahiliyenin bu sıfatı almış olacağını söyler: “Eğer, “O halde niçin 'ûlâ' (ilk) denildi?” denirse şöyle denir: “Her ilkin bir ilki vardır. Çünkü bu cahiliye dönemindekiler, Hz. Peygamber'in ümmetinden önce yaşamışlardır.”⁶⁴ İbn Atiyye (ö. 541/1147) de, ilk cahiliye ile kastedilenin müminlerin annelerinin yetişmiş olduğu cahiliye dönemine işaret ettiği görüşünü taşır. Ona göre müminlerin annelerine hitap eden bu âyet, tanık oldukları Mekke'deki dönemden farklı bir yaşama emrini içermektedir. Dolayısıyla bu cahiliyenin 'ilk' diye nitelendirilmesi, daha önceki yaşamlarına nispetledir. Aksi halde ortada başka bir cahiliyenin var olduğu anlamına gelmez. Nitekim aynı dönemi yaşayan şairler için de 'cahiliye

⁶¹ Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-ayn*, 3/390, 8/115.

⁶² Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Süneni't-Tirmizî*, thk. Beşşar Avvâd Ma'rûf, (Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslamî, 1998), “Tefsiru'l-Kur'an”, 44 (No. 3168).

⁶³ Ahmet İnan, “İlkel Doğa Ortamı Bağlamında Kur'an'daki Cahiliye Kavramını Yeniden Okuma”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 5/13 (2002): 7-26.

⁶⁴ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an ve i'rabuh*, 3/461.

şairi' ifadesi kullanılmıştır.⁶⁵ İbn Arabî (ö. 543/1148) ise, İslam'dan önceki cahiliye dışında başka bir cahiliyenin olmadığını söyler.⁶⁶

Râzi (ö. 606/1210) de 'ûlâ' ifadesinin bir başka cahiliyenin olmasını gerektirmediğini söyler. Ona göre 'cahiliyeti'l-ûlâ' ifadesi, "Nerede o ilk/önceki zorba kısırlar?" demek gibidir.⁶⁷ Onun bu açıklamasını destekler tarzda, İbn Âşûr (1879-1973) bu sıfatın kullanılmasının nedenini zaman itibarıyla cahiliyenin İslam'dan önce yer alması olarak gösterir ve "Şüphesiz O, önce gelen Âd kavmini helâk etti"⁶⁸ âyetini buna delil olarak gösterir. Ona göre ilk ya da ikinci cahiliye diye bir şey yoktur, 'ûlâ' sıfatını belli bir zaman dilimiyle sınırlamak için Hz. İbrahim dönemini anlatan rivayetler de zoraki olarak uydurulmuştur.⁶⁹

b. 'ûlâ' sıfatının tertip sırası olarak 'ilk' anlamını taşıdığı görüşünde olanlar: Mekkî b. Ebi Talib⁷⁰, Zemahşerî⁷¹, Beydâvî (ö. 685/1286)⁷² ve Neseî (ö. 710/1310)⁷³, ilk cahiliyenin İslam'dan önceki küfür cahiliyesi, son cahiliyenin ise İslam dönemindeki fık ve fücür cahiliyesi olduğunu ifade ederler. Ebu Hayyan (ö. 745/1344) da, bu âyetin kadim ve sonradan gelen olmak üzere iki cahiliyeye delil olduğunu söyler.⁷⁴

Müfessirlerden bazıları "Şüphesiz O, önce gelen Âd kavmini helâk etti"⁷⁵ âyetinde geçtiği gibi 'ûlâ' sıfatının ikinci bir cahiliyeye işaret etmediği, bu ifade ile kastedilenin İslam'dan önceki Mekke dönemi cahiliyesi olduğunu ifade ederken, kimileri de 'ûlâ' sıfatının tertip ifade eden 'ilk' anlamını taşıdığını ve İslam'ın hükümleri ortadan kalktığında bir başka cahiliyenin daha olabileceğini iddia etmiştir.

İlk cahiliyenin Hz. Âdem ile Hz. İsa veya Hz. Peygamber'in risaletle gönderilmesinden önceki dönem olabileceğini söyleyen Taberî, daha sonra "Önceki cahiliye dönemi kadınlarının

⁶⁵ Ebu Muhammed Abdülhakk b. Ğalib İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-vecîz fî tefsiri'l-kitabi'l-azîz*, thk. Abdusselam Abdüşşafi Muhammed, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422), 4/384.

⁶⁶ Kadı Muhammed b. Abdillâh Ebu Bekr b. el-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 3/571.

⁶⁷ Ebu Abdillâh Fahrüddin b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, (Beyrut: Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420), 25/167.

⁶⁸ en-Necm 53/50.

⁶⁹ Muhammed et-Tahir b. Muhammed b. Âşûr, *et-Tahrir ve't-tenvîr*, (Tunus: ed-Daru't-Tunisiyye li'n-Neşr, 1984), 22/13.

⁷⁰ Mekkî b. Ebî Talib, *el-Hidâye ilâ buluği'n-nihâye*, 9/5832.

⁷¹ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/537.

⁷² Nasirüddin Ebu Said Abdullâh b. Ömer el-Beydâvî, *Envaru't-tenzil ve esraru't-te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşî (Beyrut: Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1418), 4/231;

⁷³ Ebu'l-Berakât Abdullâh b. Ahmed en-Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*, thk. Yusuf Ali Bedyevî, (Beyrut: Daru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998), 3/30.

⁷⁴ Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî, *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsir*, thk. Sıdkî Muhammed Cemil, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1420), 8/477.

⁷⁵ en-Necm 53/50.

açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın.”⁷⁶ âyetinin hitap ettiği müslümanları kastederek, İslam'ın hâkim olduğu yerlerde ya da müslüman kimselerde cahiliyenin izlerinin bulunabileceğini söyler. Bu ifadeleriyle cahiliye tanımını zaman ve mekân ile sınırlamaktan kaçınan Taberî, İslam'dan sonra da cahiliye dönemlerinin var olabileceği yönünde tercihte bulunur.⁷⁷

Nitekim rivayet edildiğine göre Ebu'd-Derdâ, tartıştığı bir adama: “Ey falan kadının oğlu!” diyerek annesi üzerinden onu kınayınca, Hz. Peygamber: “Ey Ebu'd-Derdâ, sende cahiliyeden izler var” buyurur. Ebu'd-Derdâ: “Küfür cahiliyeti mi yoksa İslam cahiliyeti mi?” diye sorunca, Hz. Peygamber: “Elbette küfür cahiliyesi” cevabını verir. Ebu'd-Derdâ: “Bu sözün ağırlığından dolayı o gün müslüman olmuş olmayı temenni ettim” der.⁷⁸ Yine Taberî, İslam'a rağmen cahiliyenin varlığını korumaya devam edeceğine dair Hz. Peygamber'in: “Cahiliyeden kalma üç fiil vardır ki, insanlar onları terk etmez: Neseplere dil uzatmak, yıldızlardan yağmur ummak ve ölünün ardından feryat-figanda bulunmaktır” hadisini nakleder.⁷⁹

Cahiliyeti'l-ûlâ ifadesinin 'ilk' anlamını taşıdığına dair diğer bir rivayet şöyledir: Ömer b. Hattab, İbn Abbas'a: “Allah'ın, Hz. Peygamber'in hanımlarına yönelik, “Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın” buyruğu hakkında ne dersin? Cahiliyeden başka bir cahiliye var mı?” diye sorunca İbn Abbas: “Her ilkin bir sonu yok mudur?” karşılığını verir. Ömer: “Aferin ey İbn Abbas! Nasıl dedin, tekrar et” deyince, İbn Abbas: “Ey müminlerin emiri! Sonu olmayan ilk var mıdır?” der. Ömer: “O halde Allah'ın Kitabı'ndan söylediğini tasdik eden bir delil getir” deyince, İbn Abbas: “Olur. Allah, ilkinde cihad ettiğiniz gibi, “Allah uğrunda hakkıyla cihad edin.”⁸⁰ buyurmuştur” der. Ömer: “Kiminle cihad etmemizi emretmişti?” diye sorunca İbn Abbas: “Kureys'ten iki kabile; Mahzum ve Abdişems oğullarıyla cihad etmemizi emretmişti” der. Ömer: “Doğru söyledin” diye karşılık verir.⁸¹ Yine İbn Abbas'ın, “(Âyette bahsedilen cahiliyeden) Başka bir cahiliye olacaktır”⁸² dediği rivayet edilmiştir.

Bu rivayetler ışığında 'ûlâ' kelimesinin 'ilk' anlamı taşıması durumunda ikinci bir cahiliyetten, 'eski/kadîm' anlamını taşıması durumunda da 'yeni' bir cahiliyetten söz edilebilir. Ancak bu ifadenin ne modern tarih bilimi ve ne de antropolojinin ortaya koyduğu çağ tasniflerine

⁷⁶ el-Ahzab 33/33.

⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/99.

⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/99

⁷⁹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/99.

⁸⁰ el-Hâc 22/78.

⁸¹ Ebu Ubeyd Kasım bin Sellam, *Fedâilu'l-Kur'an*, thk. Mervan el-Atiyye vd. (Beyrut: Daru İbn Kesir, 1995), 306; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/100; Mekkî b. Ebi Talib, *el-Hidâye ilâ bulûği'n-nihâye*, 9/5833; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs b. Ebi Hatim, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (S. Arabistan: Mektebetu Nizar Mustafa el-Bâz, 1419), 9/3131; Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Sellâme et-Tahâvî, *Şerh-u müşkili'l-âsâr*, thk. Şuayb el-Arnaûd, (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1415), 12/8.

⁸² İbn Ebi Hatim, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm*, 9/3131; Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsir bi'l-me'sûr*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, trs.), 6/601.

meşruiyet kazandırdığı ya da müslümanları tarih konusunda çeşitli çağ tasnifleri yapmaya sevkedebilecek anahtar bir kavram olduğu net olarak iddia edilemez.⁸³ Mutlak olarak tarihi çağlara ayırmak gibi bir zorunluluk varsa, bunu Katolik bir din adamı olan Aziz Agustinus'un (354-430) yaptığı gibi peygamberler üzerinden yapmak daha tutarlı olur. Dünyanın altı günde yaratılmasını temel alarak insanlık tarihini altı döneme ayıran Agustinus, bunu yaparken Kitab-ı Mukaddes'te adı geçen peygamberleri temel almıştır. Adı geçen peygamberlerden her birinin diğeri ile arasındaki dönem bin yıl sürdüğünden, toplamda 6000 yıllık tarihi çağlara ayırmıştır.⁸⁴ Hadislerde Hz. Âdem ile Hz. Nuh arasında on asır, Hz. Nuh ile Hz. İbrahim arasında on asır olduğundan bahsedilirken⁸⁵, kimi rivayetlerde de Hz. İbrahim ile Hz. Musa arasında on asır, Hz. Musa ile Hz. İsa arasında 1700 yıl; Hz. İsa ile Hz. Peygamber arasında da 569 yıl olduğu zikredilir.⁸⁶

Cahiliyeti'l-ûlâ ifadesini ilk cahiliye olarak çevirmek yerine, Kur'an'da 'ûlâ' kelimesinin geçtiği diğer âyetler de göz önüne alındığında 'eski' (kadîm) ya da 'önceki' olarak çevirmek daha uygundur. Nitekim müfessirlerin, "Doğrusu, önce gelen Ad (halkın)ı O yıkıma uğrattı."⁸⁷ âyetinde geçen 'ûlâ' kelimesini 'ilk' şeklinde açıklamış olmaları birtakım sıkıntılara yol açmıştır. Buradaki ifadeyi 'ilk Âd kavmi' şeklinde açıklamak doğal olarak onları 'ikinci Âd kavmi'ni keşfetmek zorunda bırakmıştır.⁸⁸ Oysa "Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın."⁸⁹ âyetine 'ilk' anlamı verilirken 'ûlâ' kelimesinin kullanıldığı diğer âyetlere de bakılırsa kelimeyi anlamlandırma konusundaki problem büyük oranda kalkar. Ancak âyette cahiliye kelimesinin, diğer âyetlerdeki ifadelerin aksine 'ûlâ' ile geçmesi ise, ilk bakışta Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicretinden önceki zamandan daha uzak bir geçmişe işaret ettiği düşüncesine neden olmuştur. Oysa 'ûlâ' kelimesinin geçtiği diğer âyetlerden bazıları şöyledir: "Firavun: "Öyleyse önceki nesillerin durumu ne oluyor?" dedi."⁹⁰; "Andolsun, ilk nesilleri yok ettikten sonra Mûsâ'ya -düşünüp ibret alsınlar diye- insanların kalp gözünü açan deliller ve bir hidayet rehberi, bir rahmet olarak Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik."⁹¹; "Şüphesiz bu hükümler ilk sayfalarda, İbrahim ve Mûsâ'nın sayfalarında da vardır."⁹² Diğer taraftan, "İlk ölümümüzden başka

⁸³ Kanaatimizin aksine cahiliyye kelimesinin dönemselsel bir tasnife neden olabileceği hakkında yapılan bir araştırma için bkz. Ahmet İnan, "İlkel Doğa Ortamı Bağlamında Kur'an'daki Cahiliye Kavramını Yeniden Okuma", *Dini Araştırmalar Dergisi* 5/13 (2002): 7-26.

⁸⁴ Necmettin Alkan, "Tarihin Çağlara Ayrılmasında Üçlü Sistemin Hristiyan Batı Avrupa Kökleri", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, (İstanbul: Yedi Tepe Yayınevi, 2011), 287.

⁸⁵ Ebu Abdullah Hâkim en-Neysabûrî, *el-Müstedrek ale's-sahihayn*, (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, trs.), 2/549 (h. no: 4017); Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, (Beyrut: Daru'l-İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 1983), 8/139 (h. no. 7545).

⁸⁶ Kurtûbî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 6/121.

⁸⁷ en-Necm 53/50.

⁸⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 22/88.

⁸⁹ el-Ahzab 33/33.

⁹⁰ Taha 20/51.

⁹¹ el-Kasas 28/43.

⁹² el-A'lâ 87/18-19.

bir ölüm yoktur. Biz diriltilecek değiliz.”⁹³ ve “Andolsun, ilk yaratılışı(nızı) biliyorsunuz. O hâlde düşünseniz ya!”⁹⁴ âyetlerinde görüldüğü gibi ‘önceki’ anlamı bu âyetlere çok uymamaktadır.

Dolayısıyla ‘Cahiliyeti'l-ûlâ’ ile hangi dönemin kastedildiğini anlayabilmek için âyette geçen ‘teberrüc’ kavramını da tahlil etmek gerekmektedir. Çünkü ‘anlama’ ameliyesi, bir ifadenin ancak tüm öğeleri ele alınarak ve bağlam bütünü gözetilerek gerçekleştirilebilir ki, burada ‘teberrüc’ kelimesi de ‘cahiliyeti'l-ûlâ’ ifadesinin mütemmimi konumundadır.

1.3. Cahiliye Teberrücü

Teberrüc kelimesinin kökü olan (برج) fiili, ilk olarak görünmek ve ön plana çıkmak, ikinci olarak da ağırlık ve sığınak anlamlarına gelir.⁹⁵ Kelime, rahatlıkla görülebilen ve yüksek olan her şey için kullanılır. el-Berec, siyahından bir şey kaybolmayacak şekilde gözün beyazlığının gözbebeğini kuşatmasıdır.⁹⁶ Yine gezegen ya da yıldız oldukları hakkında ihtilaf edilen burçlar, her taraftan görülebilmeleri ve hayran bırakan bir niteliğe sahip olduklarından dolayı gökyüzünün sarayları olarak nitelendirilir.⁹⁷ “Nerede olursanız olun, sağlam kaleler içinde bulunsanız bile, ölüm size yetişecektir.”⁹⁸ âyetinde geçen ‘burucü müşeyyede’, sağlam şekilde inşa edilmiş ve görülmesinde zorluk çekilmeyen kaleler anlamı taşır. Aynı şekilde şehrin surlarına da burç denir.⁹⁹

Teberruc, burç kelimesinden gelir ki, o da kale anlamını taşır. Buna göre anlam kişinin kaleden çıkıp görünmesidir. Âyet, tesettür kalesinden kadınların çıkmamasını, örtülmesi gereken güzelliklerini ve zinetlerini göstermemelerini emretmektedir.¹⁰⁰ Kelimenin taşıdığı anlamlar teberrüc ile bir araya getirildiğinde, surları olmayan şehir gibi güzelliklerini örtecek bir elbise olmaması durumunda kadının kötü bakışlara karşı saldırıya açık olmasını, dikkat çeken ve ön plana çıkan bir giyim-kuşamda bulunması ve çok uzaklardan bile güzelliğiyle fark edilecek şekilde bir giyim-kuşamda bulunması anlamını taşır. Kısacası teberrüc, gizlenmesi gereken şeyi açığa çıkarıp göstermeye çalışmaktır.¹⁰¹

Kelimenin kadınlarla ilgili olarak kullanımında ise, Halil b. Ahmed (ö. 175/791) kadının boynunu ve yüzünü göstermesi durumunda kadının teberrüc ettiğini söylerken,¹⁰² İbn Dureyd (ö. 321/933) ise kadının güzelliklerini dışa vurması olarak açıklar.¹⁰³

⁹³ ed-Duhan 44/35.

⁹⁴ el-Vâkıa 56/62.

⁹⁵ İbn Fâris, *Mu'cem-u mekayisi'l-luğa*, 1/238.

⁹⁶ Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-ayn*, 6/115.

⁹⁷ el-Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 11/40.

⁹⁸ en-Nisa 4/78.

⁹⁹ el-Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 11/40.

¹⁰⁰ Şihabuddin Mahmud b. Abdillâh el-Alûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsiri'l-Kur'ani'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, thk. Ali Abdalbârî Atiyye (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 11/189.

¹⁰¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/255.

¹⁰² Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-ayn*, 6/115.

¹⁰³ İbn Dureyd, *Cemheratu'l-luğa*, 1/265.

Müfessirlerden Mukatil'e teberrüc kadının, başının üzerinden örtüsünü çıkarması, böylelikle küpelerinin ve gerdanlığının görülmesi;¹⁰⁴ Katâde¹⁰⁵ ve Mücahid'e (ö. 103/721)¹⁰⁶ göre kadınların işveli, kırtarak ve cilveli şekilde yürümesi; İbn Ebi Necih'e (ö. 131/748) göre kadının süsünü ve güzelliklerini erkeklere göstermesi¹⁰⁷; yine Mücahid'in diğer bir görüşüne göre kadının erkekler arasında yürümesidir.¹⁰⁸ Ferrâ'ya (ö. 207/822) göre kadının pahalı ancak bedenini örtmeyen dekolte bir elbise giymesi iken¹⁰⁹, Ebu'l-Âliye'ye (ö. 90/709) göre Hz. Davud ve Hz. Süleyman dönemlerindeki gibi kadının inciden işlenmiş yan tarafları dikilmemiş bir elbise giymesi ve arkadan bedeninin görülmesidir.¹¹⁰ Ebu Ubeyde (ö. 209/824 [?])¹¹¹, Zeccac (ö. 311/923)¹¹² ve Maturidî (ö. 333/944)¹¹³, teberrüc erkeğin şehvetine neden olacak şekilde kadının güzelliğini ve zinetlerini göstermesi olarak tanımlarken, Müberrid'e (ö. 286/900) göre teberrüc örtülmesi, açığa çıkartılmasından daha uygun olan yerleri açmak demektir.¹¹⁴ Nakkaş'a (ö. 351/962) göre kadının, Allah'ın örtülmesini emrettiği güzelliklerini göstermesidir.¹¹⁵ Kelbî (ö. 146/763)¹¹⁶ ve Zemahşerî'ye (ö. 538/1144)¹¹⁷ göre Hz. İbrahim dönemindeki gibi kadının inciden işlenmiş bir elbise giyip yolun ortasında yürümesi ve kendisini erkeklere göstermesidir. Mekkî b. Ebi Talib'e (ö. 437/1045) göre kadının, Allah'ın örttüğü şeyleri açığa vurması¹¹⁸; İbn Atiyye'ye (ö. 541/1147) göre zinetlerini gösterip allanıp pullanması¹¹⁹ ve Kurtûbî'ye (ö. 671/1273) göre kırtması, salınarak yürümesi, güzelliklerini erkeklere göstermesi ve buna benzer şer'an caiz olmayan diğer hususlarda, kendilerinden önceki kadınlardan farklı hareket etmesidir.¹²⁰ Son yüzyılın müfessirlerinden Sa'dî'ye (1889-1956) göre kadınların süslenerek ve koku sürerek dışarı çıkması¹²¹ ve İbn Âşûr'a göre (1879-1973) de, kadının bedenini, elbiselerini ve takılarını erkeklere göstermesidir.¹²²

¹⁰⁴ Mukatil b. Süleyman, *Tefsir-u Mukatil*, 3/488.

¹⁰⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/97.

¹⁰⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 8/35.

¹⁰⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/97.

¹⁰⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 8/35.

¹⁰⁹ İbn Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 3/462.

¹¹⁰ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 8/35.

¹¹¹ İbn Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 3/461.

¹¹² Zeccac, *Meâni'l-Kur'an ve i'râbuh*, 4/225.

¹¹³ Maturidî, *Te'vilat-u ehli's-sünne*, 8/381.

¹¹⁴ Ebu Hayyan, *el-Bahru'l-muhît*, 8/477.

¹¹⁵ Maverdî, *en-Nüketu ve'l-uyûn*, 4/400.

¹¹⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 8/35; İbn Cevzî, *Zadu'l-mesîr*, 3/461.

¹¹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/537.

¹¹⁸ Mekkî b. Ebi Talib, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye*, 9/5831.

¹¹⁹ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, 4/383.

¹²⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 14/180.

¹²¹ Abdurrahman b. Nasır es-Sa'dî, *Teysiru'l-Kerîmu'r-Rahman fi tefsir-i kelâmi'l-Mennan*, (Müessetu'r-Risale, 2000), 663.

¹²² İbn Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, 22/12.

Görüldüğü üzere kimi âlimler teberrücün sınırını kadının saç ve boynuyla, kimileri Allah'ın örtülmesini emrettiği ve erkeklerin şehvetlerini çekecek şeylerin örtülmesiyle açıklamışlardır. Yine kimileri bu sınırı kadının zinetlerini ve güzelliklerini yabancı erkeklere göstermesi olarak açıklarken, bazıları da süslenmenin kapsamına kadının iffet göstermeden kısıtarak yürümesini veya koku sürünmüş şekilde sokağa çıkmasını dâhil etmişlerdir.

Teberrüc ile kastedilen zinet ya da kadının güzelliklerini göstermesi olsun, burada kadına düşen Allah'ın gizlenmesini emrettiği şeyleri sadece mahremine göstermesidir. Dolayısıyla burada elbise ya da zinetin ne şekilde olduğunu belirlemeye aslında ihtiyaç yoktur. Kastedilenin Allah'ın müslüman kadınlar için hoş görmediği bütün giyim-kuşam ile onların onurlarına yakışmayan tavır ve davranışları kapsadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle teberrüc kelimesine verilen bu anlamların tamamı doğrudur. Hepsisi de, cahiliye toplumlarının yaşamış olduğu ahlâkî sapmanın özelliklerini içermektedir. Dolayısıyla teberrüc, giyim-kuşamda açıklık, kendini beğenerek ve kısıtarak yürüme, teşhirde bulunma ya da diğer bir ifadeyle cazibenin etrafa saçılmasıdır. Bunun için kimi müfessirler teberrüc, erkeğin şehvetini tahrik eden her şey olarak açıklamışlardır. "Artık evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların zinetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir günah yoktur."¹²³ âyeti ise, söz konusu kadınların teberrüce gitmemeleri şartıyla giyim ve kuşamlarında serbest olduklarına işaret eder.

"Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın..."¹²⁴ âyeti hakkında açık ve sahih bir nüzûl sebebi kaynaklarda geçmemesine rağmen, içerisinde yer aldığı Ahzab sûresinin 28 ilâ 34. âyetler arasındaki bölüm muhtemelen Kurayza Yahudilerinden elde edilen ganimetlerden sonra nazil olmuştur. Elde edilen ganimetlerle müslümanların durumunun daha da müreffeh bir hâle gelmesi karşısında Hz. Peygamber'in hanımları da nafakalarının artması yönünde bir talepte bulunmuş, bunun üzerine söz konusu âyetler nazil olmuştur.¹²⁵ Dünya hayatını istemeleri halinde muhayyer bırakılacakları, diğer kadınlardan farklı şekilde açık bir hayâsızlık yapmaları durumunda azaplarının kat kat, salih amel işlemeleri durumunda sevaplarının da kat kat olduğu belirtilmiştir.

Hz. Peygamber, dünyalık istemeleri durumunda bile hanımlarına karşı tavır gösterirken, eş seçiminde hafif meşrepli ya da erkeklerin ilgisini üzerine çekmeye çalışan kadınları ehl-i beytine dâhil ettiği düşünülemez. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in hanımlarına yönelik işveli, kısıtarak, endamlı şekilde yürüme, allanıp pullanma, süs ve güzellikleri erkeklere göstermenin yasaklanması, onların örneğinde diğer müslüman kadınlara bir emirdir.

Yine teberrüc yasağında diğer müslüman kadınlara yönelik bir ta'rîz vardır. Çünkü o sıralarda Medine'deki münafık kadınlar, daha önce yaşadıkları cahiliye döneminin giyim-kuşam

¹²³ en-Nûr 24/60.

¹²⁴ el-Ahzab 33/33.

¹²⁵ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-hadîs*, (Kahire: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1383), 7/371-375.

geleneğini sürdürüyorlardı. Bu âyetle birlikte müslüman kadınlar, önceki giyim-kuşam ve süslenme alışkanlıklarını terk etmeye davet edilerek, cahiliye ile İslam kültürü arasındaki fark belirgin hâle getirilmiş,¹²⁶ cahiliyenin giyim kültürü ve kadına verdiği değer ile İslam'ın giyim kültürü ve kadına verdiği değer birbirinden ayırmıştır.

Nüzûl dönemi göz önüne alındığında, teberrüc kelimesinin Hz. Peygamber'in hanımları için daha pahalı ve süslü elbiselerden uzak durmaları anlamı taşıdığı söylenebilir. "Önceki cahiliye dönemi kadınlarının teberrüde bulunduğu gibi siz de teberrüde bulunmayın..." denilerek ağırbaşlı, vakur olmaları ve şahit oldukları cahiliye dönemindeki kadınlar gibi giyim-kuşamlarında, konuşmalarında ve hatta yürüyüşlerinde onlara benzememeleri emredilmiştir. Bu yönüyle teberrüde bulunulmaması emri, daha sonra gelecek olan "Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."¹²⁷ âyetine bir ön hazırlık gibidir. Ahzab sûresinin 32 ve 33. âyetlerinde eleştirilen cahiliye giyim kültürü, Nur sûresinin 30 ve 31. âyetlerindeki tesettür emriyle yerini İslam giyim kültürüne bırakmıştır. Böylece İslam'ın tesettür emri, cahiliyenin teberrüc kültürünün yerini almıştır.

Önceleri Hz. Peygamber'in hanımlarına yönelik teberrüde bulunma yasağı, daha sonra Hz. Peygamber'in kadınlardan aldığı biatın şartları arasında da yer almıştır. Nitekim İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre kadınlar, ilk cahiliye dönemi teberrücünde bulunmayacaklarına dair biat ettiklerinde, kadının biri: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bize teberrüde bulunmamayı şart koştuğunu görüyorum. Ancak falan kadın bana is'âdda (ölünün ailesiyle birlikte ağıt yakmak) bulunmuştu. Şimdi ise onun kardeşi ölmüş" deyince, Hz. Peygamber'in ona izin verdiğini ardından gelip biatta bulunmasını söylediğini ifade eder.¹²⁸

Yine Umeyme b. Rukayka'nın Hz. Peygamber'e biat etmek için geldiğinde, Hz. Peygamber'in: "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, cahiliye döneminde olduğu gibi ağıt yakmamak ve ilk/önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi açılıp saçılmamak üzere biatını kabul ediyorum"¹²⁹ ifadesi de, o dönem müslüman kadınları açısından bu ifadeyi anlama konusunda herhangi bir ihtilafın olmadığını gösterir. Çünkü Hz. Peygamber'e ne teberrüc ve ne de cahiliyeti'l-ûlâ ile neyin kastedildiği sorulmamıştır.

¹²⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't-tenvir*, 22/12-13.

¹²⁷ el-Ahzab 33/59.

¹²⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 11/264 (h. no: 11688). Hadis, Hz. Peygamber'in ölünün ardından niyahada bulunmaya izin verme konusunda problemleri görülse de, benzer hadisler o dönem kadınları tarafından 'ilk dönem teberrücü' ile neyin kastedildiğinin anlaşıldığını gösterir.

¹²⁹ Ebu Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybanî, *Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: Daru'l-Hadis, 1995), 6/335 (no. 6850); Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Müsnedu's-Şamiyyin*, thk. Hamdi b. Abdilmeccid (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1984), 2/304 (no. 1390).

Bir yandan İslam toplumunun üzerinde yer alacağı ilkeler va'z edilirken öte yandan müslümanların geçmişle itikadî ya da ahlâkî bir ilişkilerinin kalmaması için bu döneme dair İslam'ın onayladığı ya da tashih ettiği uygulamalar dışındaki her şey cahiliye olarak nitelendirilmiş, İslam'ın safiyetini korumak için bu dönemin kültürüne karşı dinî bir muhalefet geliştirilmiştir. Zihinlerde henüz taze ve canlı olan kadının iffetsizliği ve teşhirciliği, cahiliyeti'l-ûlâ sıfatıyla vurgulanarak yerini tesettüre bırakmıştır.

Tüm bu açıklamalar ışığında cahiliyeti'l-ûlâ ile kastedilenin, Hz. Peygamber'in risaletle gönderilmesinden hemen önce Arapların yaşadığı dönem olduğunu söyleyebiliriz. Allah, müminlerin annelerine cahiliye dönemindeki kadınlar gibi açılıp saçılmalarını yasaklamıştır. Şurası açıktır ki, yasaklanan şey hakkında tam bilgi sahibi olmadıkça bir kimseye herhangi bir şey yasaklanmaz. Dolayısıyla müminlerin annelerine anlamadıkları bir şey yasaklanmış değil, tanık oldukları bir dönemin giyim-kuşamı yasaklanmıştır. Bu anlamda 'cahiliyeti'l-ûlâ' ifadesini 'ilk cahiliye' olarak çevirmek yerine, Kur'an'da 'ûlâ' kelimesinin geçtiği diğer âyetler de göz önüne alındığında 'eski' (kadîm) ya da 'önceki' olarak çevirmek daha uygundur. Bununla birlikte cahiliye kelimesinin 'ûlâ' (ilk/önceki) sıfatıyla birlikte kullanılması, giyim-kuşam ve açık-saçıklık konusunda kadınların yaşayacağı ikinci, üçüncü şeklinde başka cahiliye dönemlerinin de olabileceğine delâlet eder.

Yine her peygamberin gönderildiği topluma ait kültür, ahlâk ve hukuk sisteminin cahiliyeden taşıdığı izlerin farklılık göstermiş olması, özellikle son yüzyıllarda müslümanlar tarafından cahiliye kavramının anlamının esnetilmesine ve Batı'yı tanımlarken kullandığı bir argüman olmasına neden olmuştur ki, bunda da bir yanlışlık yoktur.¹³⁰ Sonuç olarak Batı'nın içinde bulunduğu yaşamı tanımlamakta kullanılan 'çağdaş cahiliye', 'yeni cahiliye' ya da 'modern cahiliye' ifadelerinin kullanımında herhangi bir problem yoktur; ancak bunların müslüman toplumlar için kullanılması sakıncalıdır.

Sonuç

Hz. Peygamber'in, "Hiçbir nübüvvet yoktur ki hemen önünde bir cahiliye dönemi olmasın" hadisi, insanlar için gönderilen peygamberlerin sayısı ve risaletler arasındaki zaman süreleri göz önüne alındığında, düşünülenin aksine tarihte bir değil birçok cahiliye döneminin var olduğunu gösterir. Hadisin ifade ettiği şekilde her nübüvvetten önce bir cahiliye dönemi olduğuna göre son peygamberin risaletinden önceki cahiliye dönemine, sıra ve tertip anlamı içeren 'ilk' anlamı verilemez. Bu nedenle âyette geçen 'ûlâ'nın, 'ilk' yerine 'önceki cahiliye' şeklinde yorumlanması daha uygundur. İfadenin bu şekilde açıklanması, zihinlerde baskın olan cahiliyenin sadece Arap yarımadasına özgü olduğu düşüncesini de ortadan kaldıracak, peygamberler tarihine daha geniş açıdan bakılmasına neden olacaktır.

Her peygamber risaletle gönderildiğinde, temel dinamikleri ve yapısı farklı olsa da gönderilmiş olduğu cahiliye toplumunu uyarıp İslam toplumuna dönüştürmek için gelmiştir.

¹³⁰ Burhanettin Tatar, "Cahiliye Kavramı Üzerine Felsefi Notlar", *Milel ve Nihal*, 13 (1), 2016, 32.

Nitelikleri farklı olsa da gönderildikleri toplumların tamamında Arap toplumunda görüldüğü gibi cahilî inanç/düşünceler, taassup, hüküm/kanun ve ahlâksızlık hâkimdi ve peygamberler de bunu değiştirmek için gönderilmişlerdi. Bir anlamda peygamberler tarihinden ibaret olan İslam tarihi, cahiliye ile İslam'ın ya da karanlık ile aydınlığın sürekli bir savaşıdır. Dolayısıyla cahiliyenin İslam öncesi belli bir tarihsel dönem değil de İslam öncesi yaşanmış bir hâl olarak kabul edilmesi hâlinde, aynı unsurların tekrar görülmesi yeni bir cahiliye döneminin yaşanmayacağı anlamına gelmez. Nitekim İbn Abbas'ın, "(Âyette bahsedilen cahiliyeden) Başka bir cahiliye olacaktır" sözü ve özelde Hz. Peygamber'in hanımlarına, genelde müslüman kadınlara hitap eden "İlk/Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın" âyeti de bu tehlikenin tekrar yaşanabileceği ihtimalini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak naklettiğimiz hadisler ve görüşler ışığında 'cahiliyeti'l-ûlâ' ile kastedilenin, toplumumuzda şahit olduğumuz şekilde yeni ihtida eden bir kimsenin 'cahiliye dönemimde iken' diye başlayan ifadesi gibi müslümanların Mekke'de şahit oldukları ya da bizzat yaşadıkları cahiliye dönemine işaret eder şekilde, -sıra ve tertip ifade etmemek üzere- 'sizin ilk cahiliyeniz' anlamını taşıdığını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybanî. *el-Müsned*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir. 8 Cilt. Kahire: Daru'l-Hadis, 1995.
- Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'an*. Thk. Muhammed b. Âşûr, (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 2002).
- Alkan, Necmettin. "Tarihin Çağlara Ayrılmasında Üçlü Sistemin Hristiyan Batı Avrupa Kökleri". *Türkiye'de Tarih Yazımı*. İstanbul: Yedi Tepe Yayınevi, 2011.
- Altıntaş, Ramazan. "Cahiliye Arap Toplumunda Kadın", *Diyanet İlmî Dergi*, 37/1 (2001), 61-85.
- Alûsî, Şihabuddin Mahmud b. Abdillah. *Rûhu'l-meânî fi tefsiri'l-Kur'ani'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. Thk. Ali Abdalbârî Atiyye. 16 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- Askalânî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer. *Fethu'l-bârî şerhu sahihi'l-Buhârî*. Thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1379.
- Bekiryazıcı, Eyüp - Mehmet Dağ, "Toplumsal Birliğin Güçlendirilmesinde Ahlakî Değerlerin Önemi", *Toplumsal Birliğin Güçlendirilmesi Dinî Söylemin Önemi Tartışmalı İlmî Toplantı* 16-18 Ekim 2015, 335-350.
- Beydâvî, Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer. *Envaru't-tenzîl ve esraru't-te'vîl*. Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 1418.
- Cevad Ali. *el-Mufasssal fi tarihi'l-Arab kable'l-İslam*. 20 Cilt. Y.y.: Daru's-Sâkî, 2001.
- Çağatay, Neşet. *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957.
- Derzeve, Muhammed İzzet. *et-Tefsiru'l-hadîs*. 10 Cilt. Kahire: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1383.

- Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî. *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsir*. Thk. Sıdkî Muhammed Cemil. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1420.
- Ebu Ubeyd, Kasım b. Sellam b. Abdillâh. *Fedâilu'l-Kur'an*. Thk. Mervan el-Atiyye vd. Beyrut: Daru İbn Kesir, 1995.
- Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed. *Tehzibu'l-luĝa*. Thk. Muhammed İvad Mur'ib. 8 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 2001.
- Ferahidî, Ebû Abdırrahman Halil b. Ahmed. *Kitabu'l-ayn*. Thk. Mehdî el-Mahzûmî & Dr. İbrahim es-Samerrâî. 8 Cilt. Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl, trs.
- Ferrâ, Ebu Zekerıyya Yahya b. Ziyad b. Abdillâh. *Meâni'l-Kur'an*. Thk. Ahmed Yusuf en-Necatî vd. 3 Cilt. Mısır: Daru'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme, trs.
- Garaudy, Roger. *Entegrizm*. çev. Kamil Bİlgin Çileçöp. İstanbul: Pınar Yayınevi, 1995.
- Gibson, Edward. *Decline and Fall of the Roman Empire*. 6 Cilt. London: Everyman, 1994.
- Görmez, Mehmet. "İlahi Dinlere Göre Başörtüsü". *İslamiyat* 4/2 (2001), 19-33.
- Halidî, Salah Abdulfettah. *et-Tefsiru'l-mevdûâ beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbîk*. Umman: Dâru'n-Nefâis, 3. Basım, 2012.
- İbn Abbas, Takiyuddin Ebu'l-Abbas Ahmed. *Minhacu's-sünneti'n-nebeviyye*. Thk. Muhammed Reşad. 9 Cilt. Riyad: Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud, 1986.
- İbn Arabî, Kadı Muhammed b. Abdillâh Ebu Bekr. *Ahkâmu'l-Kur'an*. Thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed. *et-Tahrir ve't-Tenvir*. 30 Cilt. Tunus: ed-Daru't-Tunisiyye li'n-Neşr, 1984.
- İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhakk b. Ğalib. *el-Muharraru'l-vecîz fi tefsiri'l-kitabi'l-azîz*. Thk. Abdusselam Abdüşşafi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422.
- İbn Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemaluddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zâdu'l-mesîr fi ilmi't-tefsir*. Thk. Abdurrezzak el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1422.
- İbn Dureyd, Ebu Bekr Muhammed b. Huseyn el-Ezdî. *Cemheratu'l-luĝa*. Thk. Remzi Münir Ba'lbekî. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- İbn Ebi Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm*. Thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 9 Cilt. S. Arabistan: Mektebetu Nizar Mustafa el-Bâz, 1419.
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekerıyya er-Râzî. *Mu'cem-u mekayisi'l-luĝa*. Thk. Abdusselam Muhammed Harun. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1979.
- İbn Habîb, Ebu Ca'fer Muhammed b. Habib el-Haşimî. *el-Muhabber*. Thk. Ilse Lichenstadter. Beyrut: Y.y., trs.
- İbn Hişam, Abdulmelik b. Eyyûb el-Himyerî. *es-Sîratu'n-Nebeviyye*. Thk. Mustafa es-Sakkâ vd., 2 Cilt. Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bânî, 1375/1955.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm*. Thk. Sami b. Muhammed. 8 Cit. Y.y.: Daru Taybe, 1999.

- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem Cemaluddin. *Lisanu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Daru Sâdır, 1414.
- İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed b. Muni' el-Bağdadî. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. Thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 2001.
- İnan, Ahmet. "İlkel Doğa Ortamı Bağlamında Kur'an'daki Cahiliye Kavramını Yeniden Okuma". *Dini Araştırmalar Dergisi* 5/13 (2002), 7-26.
- İncil. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 1995.
- Kurtûbî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*. Thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim İtfeyyîş. 20 Cilt. Kahire: Daru'l-Kütûbi'l-Mısriyye, 1964.
- Kutub, Seyyid. *Fi zilali'l-Kur'an*. 6 Cilt. 17. Bs., Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1412.
- Kutub, Seyyid. *Meâlim fi't-tarîk*. Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1399/1979.
- Maturidî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. *Te'vilat-u ehli's-sünne*. Thk. Mecdî Baslûm. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütûbi'l-İlmiyye, 2005.
- Maverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *en-Nüketu ve'l-uyûn*. Thk. Seyyid b. Abdilmaksud. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütûbi'l-İlmiyye, trs.
- Mekkî b. Ebi Talib, Ebu Muhammed Hamûş b. Muhammed. *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye*. BAE: Mecmûatu Buhûsi'l-Kitab ve's-Sünne. 13 Cilt. 1429/2008.
- Mukatîl b. Süleyman, Ebu'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsir-u Mukatîl b. Süleyman*. Thk. Abdullâh Mahmud Şehhâte. Beyrut: Daru İhyâi't-Turâs, 1423.
- Nesefî, Ebu'l-Berakât Abdullâh b. Ahmed b. Mahmud. *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*. Thk. Yusuf Ali Bedyevî. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.
- Neysâbûrî, Ebu Abdillâh Hakim. *el-Müstedrek ale's-sahihayn*. Nşr. Yusuf el-Mar'aşî. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, trs.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları. 4. Basım, 2013.
- Rağîb el-İsfehânî Ebu'l-Kasım Huseyn b. Muhammed. *el-Müfredat fi ğaribi'l-Kur'an*. Thk. Safvan Adnan ed-Davudî. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, trs.
- Râzî, Ebu Abdillâh Fahrudin b. Ömer b. Huseyn. *Mefâtihu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- Rosenthal, Franz. *Knowledge Triumphant: The Concept of Knowledge in Medieval Islam*. Leiden: Brill, 1970.
- Sa'dî, Abdurrahman b. Nasır. *Teysiru'l-Kerîmi'r-Rahman fi tefsir-i kelâmi'l-Mennan*. Y.y.: Müessesetu'r-Risale, 2000.
- Sa'lebî, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'an*. Thk. Ebu Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed. *Bahru'l-ulûm*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, trs.
- Seyyid Kutub. *Fî zilâli'l-Kur'an*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1412.
- Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr. *ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsir bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, trs.

- Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb b. Mutayr. *el-Mu'cemu'l-kebir*. Thk. Hamdî b. Abdilmecid. 25 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 2. Basım, trs.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb b. Mutayr. *Müsnedu's-Şamiyyîn*. Thk. Hamdi b. Abdilmecid. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1984.
- Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir, *Câmiu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-Kur'an*. Thk. Dr. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Turkî. 26 Cilt. Kahire: Daru Hecer, 1422/2001.
- Tahavî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Sellâme. *Şerh-u müşkili'l-âsâr*. Thk. Şuayb el-Arnaûd. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1415.
- Tatar, Burhanettin. "Cahiliye Kavramı Üzerine Felsefi Notlar". *Milel ve Nihal* 13/1 (2016) 29-42.
- Teber, Hatice. "Kur'ân Tefsirinde Belâğat: Şiirle İstişhâd -Hâricî Tefsir Geleneği Örneği", *İslâm ve Sanat Tartışmalı İlmî Toplantı* 07-09 Kasım 2014 (İstanbul: 2015), 289-296.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre. *Süneni't-Tirmizî*. Thk. Beşşar Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslamî, 1998.
- Turan, Maşallah. Kur'an'da "Câhiliyye" Kavramı, *III. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı*, 20-22 Nisan 2018, Mardin, 2018, 54-63.
- Ünal, İsmail Hakkı. "Hadislere Göre Kadının Örtünmesi". *İslamiyat Dergisi*, 4/2 (2001), 53-68.
- Vahidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed. *et-Tefsiru'l-basît*. Thk. Heyet. 25 Cilt. Riyad: Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslamiyye, 1430.
- Zebidî, Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzak Murtaza el-Huseynî. *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. 40 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Hidâye, trs.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî. *Meâni'l-Kur'an ve i'rabuh*. Thk. Abdulcelil Abde Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1988.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Amr b. Ahmed Carullah. *el-Keşşaf an hakâiki ğavâmidi't-tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 3. Basım, 1407.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Amr b. Ahmed Carullah. *Esâsu'l-belâğâ*. Thk. Muhammed Basil Uyûn es-Sûd. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.

The Statement of 'Jahiliyyah al-ûlâ' in the Quran

Dr. İshak DOĞAN

Extended Summary

First of all, the word 'jahiliyyah', which is used by the Quran and is negatively mentioned in four places in the Quran, is dominated by shirk, cruelty and sedition. It refers to the period before the Mohammed's prophethood. As a matter of fact, the companions of the Prophet, the decrees about their lives before becoming a Muslim, while asking the Prophet, they used this expression of the Quran, and there are many examples of this in hadith books. Therefore, the ignorance is not a historical period as claimed by some undersecretarians, but a term that has gained meaning with Islam and refers to the pre-Islamic state, mentality and lifestyle more than a period. As a matter of fact, the fact that no periodicity about ignorance is expressed in the Quran, but an adjective related to belief / thought, decree, asabiyyah and morality also shows this.

In the Quran, only four aspects of this period are mentioned as jahiliyyah, which are the supposition of ignorance, bigotry of ignorance, the decree of the age of ignorance and the first jahiliyya period (the opening and scattering of women). However, the expression jahiliyyah al-ûlâ caused some questions in the minds: If jahiliyyah al-ûlâ is meant first ignorant, then is there a second or third ignorant? What is meant by the expression 'first' or 'previous jahiliyyah' and which period of history does it refer to? Are there other periods of ignorance other than the period of ignorance before the Hz. Mohammed's (pbuh) prophethood?

There has been a dispute between salaf scholars and commentators, even the companions, about the expression jahiliyyah al-ûlâ. It is also disputed about the period in which jahiliyyah al-ûlâ covers, and in what sense the adjective 'ûlâ' is used in this expression, whether it leads to the existence of a second ignorant. There are very different interpretations of the commentators about the expression 'jahiliyyah al-ûlâ'. Some accepted it as the period between Adam and Noah, while others accepted it as the period between Abraham and Muhammad or Jesus and Mohammed. The point on which all these views, which include very different time periods, have no basis, is that the expression jahiliyyah al-ûlâ points to the interregnum period between the two prophets, although their names differ.

Instead of translating the expression jahiliyyah al-ûlâ as 'first jahiliyyah', it is more appropriate to translate 'old' as 'previous', considering the other verses in which the word 'ûlâ' is used in the Quran. In order to understand what period is meant by 'jahiliyyah al-ûlâ', it is necessary to analyze the concept of 'tabarroj' in the verse. Because the understanding operation can only be realized by considering all the elements of a statement and considering the whole context, where the word 'tabarroj' is also an integral part of the expression 'jahiliyyah al-ûlâ'.

As a result of our research, we can say that what is meant by 'jahiliyyah al-ûlâ' is the period in which the Arabs lived before the Prophet. Allah has prohibited believers from opening and

scattering to their mothers like women in the first jahiliyyah period. Obviously, nothing is prohibited to a person unless he / she has full knowledge of what is prohibited. Therefore, something that believers do not understand to their mothers is not prohibited.

In the light of the hadiths, we can say that what is meant by 'jahiliyyah al-ûlâ' means 'your first ignorant', referring to the period of ignorance that Muslims witnessed or personally lived in Mecca, such as the expression of a new converting person starting 'while in the period of ignorance'.

The hadith of the Prophet, "There is no prophethood, there is no period of jahiliyya right before it" shows that there are many periods of ignorance contrary to what is thought considering the number of prophets. Since there is a period of ignorance before every prophethood, the period before the prophethood of the last prophet cannot be given the meaning of 'first', which includes order and order. Therefore, we think it is more appropriate to interpret the 'ûlâ' in the verse as 'previous jahiliyya' instead of 'first'. On the other hand, we are of the opinion that it is wrong to fix the ignorance only to the pre-era history. When each prophet was sent with a prophet, he came to warn the ignorant society to which he was sent, even though its basic dynamics and structure are different, and transform it into an Islamic society. In a sense, the history of Islam, which consists of the history of the prophets, is a constant battle between ignorance and Islam, or darkness and light. Therefore, if the ignorance is regarded as a pre-Islamic state rather than a certain pre-Islamic historical period, the reappearance of the same elements does not mean that a new period of ignorance will not occur.

Key Words: Tafsir, Jahiliyyah, Tabarroj, Asabiyyah, Suspicion.

